



ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 4-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN

3093-9089

Бухоро - 2026



ACADEMIC SPECTRUM

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

№ 4-Son 2026-yil

**Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy
komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi
№1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan**

BOSH MUHARRIR:

Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A‘ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorvich - Texnika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich - pedagogika fanlari doktori, professor (Buxoro davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasini mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor (O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy ta‘limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O‘quv-uslubiy faoliyatni takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Xamidov Akmal Amrulloevich – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi direktori)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma`naviy-ma`rifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo'yicha direktor o'rinbosari)

Rustamov Shavkat Shuhrat o‘g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini professori).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi Pedagogika va psixologiya, ta‘lim texnologiyalari kafedrasini mudiri)

Ismatova Dilafuz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar kafedrasini dotsenti).



Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasida dotsenti).

Mas‘ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrasida o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Tadjixodjayev Zokirkhoja Abdusattorovich — Doctor of Technical Sciences, Professor.

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the “Pedagogy” Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Khamidov Akmal Amrulloevich — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Director of the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Shavkat Shuhrat o‘g‘li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the “Psychology” Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the “Psychology” Department).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Educational Technologies at the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Dilafruz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).



Sodiqjon Saidjonovich Mukhlisov — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Information Systems and Digital Technologies” Department).

Muxtor Hasan o‘g‘li Tilavov — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

EXECUTIVE SECRETARY:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li — Lecturer, Department of Psychology, Bukhara State University.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Ахмадов Назирджон Рахмат угли — доктор философии по психологии (PhD), доцент.

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Кулешов Валерий Владимирович — доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии наук (Украина).

Андрienко Елена Васильевна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт физики, математики, информационных и технологических наук, г. Новосибирск, Россия).

Ромм Татьяна Александровна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт истории, гуманитарных и социальных наук, г. Новосибирск, Россия).

Таджиходжаев Зокирходжа Абдусатторович — доктор технических наук, профессор.

Олимов Ширинбой Шарофович — доктор педагогических наук, профессор (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Педагогика»).

Зарипов Лочин Рустамович — доктор педагогических наук (DSc), профессор (Научно-исследовательский центр развития высшего образования при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан, начальник управления совершенствования учебно-методической деятельности).

Хамидов Акмал Амруллоевич — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, директор Центра педагогического мастерства Бухарской области.

Назаров Акмал Мардонович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Бухарский государственный университет, первый проректор по делам молодежи и духовно-просветительской работе).

Сафаров Дилмурод Халимович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Навоийский областной центр педагогического мастерства, заместитель директора по академической деятельности).

Рустамов Шавкат Шухрат угли — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Психология»).

Ганжиев Феруз Фуркатович — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, профессор кафедры «Психология»).

Косимов Убайдулла Ахрорович — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой педагогики и психологии, образовательных технологий Центра педагогического мастерства Бухарской области.

Исматова Дилафруз Туймуратовна — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).



Мухлисов Содикжон Саиджонович — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Информационные системы и цифровые технологии»).

Тилавов Мухтор Хасан угли — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Дехконбоев Шохжахон Ойбек угли — преподаватель кафедры «Психология» Бухарского государственного университета.

MUNDARIJA:

T/R	Mualliflar	Maqola sarlavhasi	Bet
1	<i>G'AYBULLAYEV ALISHER ASADOVICH</i>	MAKTAB UQUVCHILARIDA BULLING XULQ ATVOR SHAKLLANISHINING IJTIMOYIY PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI	12
2	<i>YOQUBJONOVA SEVARA BAHODIR QIZI</i>	PRESERVING THE AUTHOR'S INDIVIDUAL STYLE IN UZBEK TRANSLATION (BASED ON LEE KUAN YEW'S FROM THIRD WORLD TO FIRST)	18
3	<i>IBODULLOYEV NURALI SHERALIYEVICH</i>	PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING TA'LIM JARAYONIDA SAMARDORLIGI VA METODOLOGIK ASOSLARI	29
4	<i>AXMEDOVA ZARRINA JAMILOVNA, NARZULLOYEVA JASMINA JO'RABEK QIZI</i>	IJTIMOYIY TARMOQLARNING O'SPirinLAR PSIXIKASIGA TA'SIRI VA UNING PSIXOLOGIK JIHA TLARI	32
5	<i>QAZOQOV MUXRIDDIN HOSHIM O'G'LI</i>	ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СОТРУДНИКОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ	37
6	<i>SAIDOVA RAYHONA AMON QIZI</i>	BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY FAOLIYAT SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK JIHA TLARI	40
7	<i>NISHONOVA ZUXRA VOXIDJON QIZI</i>	THE DEVELOPMENT OF THE PHONICS APPROACH AND ITS ROLE IN MODERN EDUCATIONAL PARADIGMS	43
8	<i>SADULLAYEVA SEVARA G'AYRADJONOVNA</i>	TALABALARDA UYQUSIZLIK VA UNING SALOMATLIKKA TA'SIRI	47
9	<i>SAFAROVA ZULFIZAR BOBONAZAR QIZI</i>	BAHOLASH AMALIYOTIDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI	51
10	<i>MAMATOV ALIMARDON SOTVOLDI O'G'LI, SHOMUROTOV ZO XID ZOKIROVICH</i>	PROFESSIONAL DEFORMATION AND ITS CAUSES	55
11	<i>UBAYDULLA AXROROVICH KOSIMOV</i>	KICHIK MAKTAB YOSHIDA AXBOROT QABUL QILISH MODALLIGINING AHAMIYATI	60

T/R	Mualliflar	Maqola sarlavhasi	Bet
12	<i>XAMIDOV AKMAL AMRULLOYEVICh</i>	KASB TANLASHDA IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARNING O‘RNI	65
13	<i>JAXONOV JAVLONBEK JAMIL O‘G‘LI</i>	O‘SMIRLARDA JINOYAT MOTIVLARI SHAKLLANISHINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	69
14	<i>OSTONOVA LOBAR RASHID QIZI</i>	THE ROLE OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL APPROACHES IN THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF STUDENTS’ LEISURE TIME	72
15	<i>SAFAROVA ZULFIZAR BOBONAZAR QIZI</i>	MUSTAQIL FAOLIYATNI BAHOLASH TEXNOLOGIYALARI: MUAMMO VA YECHIMLAR	77
16	<i>HAMROYEV JAMSHID O‘G‘LI TEMURBEK</i>	MIGRATSIYA BILAN BOG‘LIQ IJTIMOY SHAROITLARDA O‘SMIRLARNING PSIXOLOGIK MOSLASHUV STRATEGIYALARI.	80
17	<i>OBIDOVA ZILOLA FOZILOVNA</i>	YOSHLAR ORASIDA YUKSAK HUQUQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK ASOSLARI	84
18	<i>QOSIMOVA SARVINOZ BAXTIYOROVNA</i>	YOSHLAR ONGIDA MANIPULYATSION TA‘SIRLARGA QARSHI IMMUNITETNI HOSIL QILISHNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI.	87
19	<i>SHODIYEVA UMEDA SHUHRAT QIZI</i>	BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KOMMUNIKATIV QOBILIYATNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	93
20	<i>UMARALIYEVA MUNOJATXON MASHRABOVNA, IBRAGIMOVA MUHLISA ISMOILJON QIZI</i>	THE DIFFICULTY OF TRANSLATING HUMOR AND JOKES FROM ENGLISH INTO UZBEK	98
21	<i>DEHQONBOYEV SHOHJAHON OYBEK O‘G‘LI</i>	CRITERIA FOR EVALUATING SOCIAL BEHAVIOR OF AN INDIVIDUAL DURING FORENSIC PSYCHOLOGICAL EXAMINATION AND THEIR PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS	102
22	<i>ABDULLAYEVA BARNO SAYFUTDINOVNA</i>	UYUSHMAGAN YOSHLARNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK MOSLASHUVI VA HAYOTIY STRATEGIYALARI O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIKNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI	108
23	<i>AXATOV YO‘LDOSHJON HAMZAYEVICH</i>	TALABALARDA O‘QUV FAOLIYATINI METAKOGNITIV BOSHQARISH ORQALI QAT‘IYATLILIK VA MAS‘ULIYATLILIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI	113

T/R	Mualliflar	Maqola sarlavhasi	Bet
24	<i>ASHRAPOV NODIRBEK NAMOZ O'G'LI</i>	O'SPIRINLARDA METAKOGNITIV QOBILİYATLAR RIVOJIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR	121
25	<i>NAZAROV AKMAL MARDONOVICH</i>	YOSHLAR PSIXOLOGIYASI VA MA'NAVİY TARBIYA: INNOVATSION JAMIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MA'NAVİY SALOHİYATNI YUKSALTIRISH STRATEGIYALARI	128
26	<i>RUSTAMOV SHAVKAT SHUHRAT O'G'LI</i>	TRANSFORMATSION TA'LIM SHAROITIDA TALABALARNING ILMIY-IJODIY SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISHGA OID PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR	135
27	<i>ALJANOVA GULJAHAN AMANGELDIYEVNA</i>	MAKTAB O'QUVCHILARIDA GEOGRAFIK TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRATIV YONDASHUVNING PSIXOLOGIK ASOSLARI	142
28	<i>NURULLOYEV FIRUZ NO'MONJONOVICH</i>	BO'LAJAK INFORMATIKA O'QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI VA YO'LLARI	147
29	<i>ZARIPOVA MAFTUNA BAHROM QIZI</i>	CHET EL BOLALAR ADABIYOTI NAMUNALARI ASOSIDA O'QUVCHILARDA UMUMINSONIY IJTIMOİY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI	152
30	<i>TURSUNOVA DILBAR DILBAR ZAFAROVNA</i>	TA'LIM JARAYONIDA GRAFIK ORGANAYZERLARDAN FOYDALANISH ORQALI O'QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI	156
31	<i>BEGMATOVA MUNIRA MUNIRA TOLIBJON QIZI</i>	SHAXSNING UMUMIY SALOMATLIGINI RIVOJLANTIRISH IJTIMOIY-PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA TALQIN ETILISHI	159
32	<i>NUSRATOVA MEXRINISO BAXSHILLOYEVNA</i>	PEDAGOG VA TALABA O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING SHAXSDA ALTRUIZM MOTIVLARINING SHAKLLANISHIGA TA'SIRI	167
33	<i>MAKSADOVA MEHRINISO SAYXONOVNA</i>	PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF FORMING PROFESSIONAL QUALITIES AND ATTRIBUTES OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS	171

Abdullayeva Barno Sayfutdinovna,
TDPU, psixologiya fanlari doktori, professor

UYUSHMAGAN YOSHLARNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK MOSLASHUVI VA HAYOTIY STRATEGIYALARI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Annotasiya: mazkur maqolada uyushmagan yoshlar va ularning ijtimoiy moslashuvi masalasi keng qamrovda yoritib berilgan. Xususan, ijtimoiy psixologik moslashganlikning shaxs hayotiy strategiyasiga bog'liq jihatdan yoritib berilgan. Ayniqsa, ijtimoiy moslashmaganlik darajasi yuqori bo'lgan uyushmagan yoshlarning o'zini faollashtirish, o'z ustida ishlash pozitsiyasining past bo'lishiga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilib berilgan.

Kalit so'zlar: uyushmagan yoshlar, moslashagalik, moslashmaganlik, ijtimoiy faollik, vaqtincha ishsiz, surunkali ishsiz, destruktiv axloq.

Абдуллаева Барно Сайфутдиновна
ТДПУ, доктор психологических наук, профессор

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОСВЯЗИ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ И ЖИЗНЕННЫХ СТРАТЕГИЙ НЕОРГАНИЗОВАННОЙ МОЛОДЕЖИ

Аннотация: В данной статье рассматривается проблема неорганизованной молодежи и ее социальной адаптации. В частности, выделены аспекты социально-психологической адаптации, связанные со стратегией личной жизни. В частности, анализируются факторы, влияющие на низкий уровень самоактивации и работу по самоактивации неорганизованной молодежи с высоким уровнем социальной дезадаптации.

Ключевые слова: неорганизованная молодежь, адаптация, дезадаптация, социальная активность, временная безработица, хроническая безработица, деструктивная мораль.

Abdullayeva Barno Sayfutdinovna
TSPU, Doctor of Psychological Sciences, Professor

SPECIFIC FEATURES OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION AND LIFE STRATEGIES OF UNORGANIZED YOUTH

Abstract: This article covers the issue of unorganized youth and their social adaptation. In particular, aspects of social psychological adaptation related to personal life strategy are highlighted. In particular, the factors affecting the low level of self-activation and work on self-activation of unorganized youth with a high level of social maladjustment are analyzed.

Key words: disorganized youth, adjustment, maladjustment, social activity, temporary unemployment, chronic unemployment, destructive morality.

Kirish. Bugungi kunda yoshlarning ijtimoiy guruh sifatidagi muammosini tadqiq etishga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, yoshlar muammolari falsafa, sosiologiya, psixologiya, pedagogika fanlari rakursida keng tadqiq etilmoqda. Yoshlar ijtimoiy-demografik guruh sifatida jamiyat hayotida katta ahamiyatga ega. Jamiyatda yoshlar intellektual va ijtimoiy tajribani potensial tashuvchilari hisoblanadi. Yoshlarni jamiyatni muhim qatlami sifatida tadqiq etish masalasi yer yuzida insoniyat paydo bo'lganidan buyon olimu-ulamolarini diqqat markazida bo'lgandir. Xattoki, eramizdan avvalgi V asrdayoq yunon faylasufi Suqrotning qarashlarida ham "yoshlar orasida hashamatga muxabbat, ota-onaga va kattalarga hurmatsizlik kuchayib"[1] ketayotganligi yoki tarixchi Gerodot Misr ehromlarida quyidagi qaydlar uni ajablantirgani "yoshlarning tarbiyasi buzilib ketyapti. Nima qilish kerak?!" [3] haqida aytib o'tilgan. Mazkur holatning o'ziyoq yoshlar va ularni tarbiyalash masalasi uzoq o'tmishdan beri dolzarb muammo ekanini ko'rsatadi. Zero, rivoyat qilishlaricha

Luqmoni Hakimdan “nasihatlarigizning ko‘pi yoshlarga oid, ammo yoshi kattaroqlarga kamroq bo‘ladi, buning sababi nima?” – deb so‘radilar. Luqmoni Hakim shunday javob beradilar: “Bog‘bon yerni yumshatib ko‘chat o‘tqazib, uning atrofini xas – xashakdan, zararli yovvoyi o‘tlardan tozalab, kerak bo‘lgan vaqtda suv bilan o‘g‘it berib tursa, tez vaqtda daraxt yetiladi, unumli, serhosil bo‘ladi. Bolani ham yoshligidan boshlab yaxshilab tarbiya qilinsa, go‘zal axloqli, odobli etib o‘stirilsa, u bola nafaqat o‘ziga, ota – onasiga baxt – saodat keltiradi, jamiyat uchun foydali, kerakli inson bo‘lib yetishadi” ”[2]. Shunday ekan, jamiyatning tayanchi va taraqqiyotning asosi bo‘lgan yoshlar bilan ishlash, ularni qo‘llab-quvvatlash masalasiga e‘tibor qaratish, jamiyat taraqqiyotining asosini tashkil etar ekan.

Umuman olganda uyushmagan yoshlarning jamiyatga integratsiyasi va moslashuvida ularning hayot strategiyalari ham muhim o‘ringa ega. Chunki, o‘z taqdirini ko‘ra bilgan, prognozlay olgan shaxsda konstruktiv o‘zgarishga moyillik ham kuzatiladi. Shu maqsadda, uyushmagan yoshlarning ijtimoiy moslashganlik darajasiga shaxs hayotiy strategisi ham ta’sir qiladi deb hisobladik va M.O.Mdivani, P.B.Kodessning “Shaxs hayotiy strategiyasini aniqlash” so‘rovnomasini o‘tkazib oldik. natijalarni esa o‘zaro korrelyasion tahlil qildik. Natijalar quyidagi jadvalda keltirilgan.

1-jadval

K.Rodjars – R.Daymondning “Ijtimoiy psixologik moslashganlik” va M.O.Mdivani, P.B.Kodessning “Shaxs hayotiy strategiyasini aniqlash” metodikalari orasidagi bog‘liqliqlikning o‘ziga xos jihatlari (n=321)

Mezonlar	Ijtimoiy faollik	Empatiya	O‘zini o‘zi kamol toptirish va faollashtirish	Kasbiy imkoniyatlarni ro‘yobga chiqarish	Tashqi muvaffaqiyat
Moslashganlik	0,055	-0,046	0,109	0,117*	0,063
Moslashmaganlik	-0,077	0,085	-0,114*	-0,025	0,008
O‘zini qabul qilish	-0,009	0,092	-0,044	-0,040	0,088
O‘zini qabul qilmaslik	-0,132*	-0,076	0,010	0,182**	-0,032
Boshqalarni qabul qilish	0,017	-0,005	-0,056	0,043	0,021
Boshqalarni qabul qilmaslik	0,045	-0,066	0,065	-0,012	-0,020
Emosional komfort	-0,155**	0,052	0,067	-0,028	0,098
Emosional diskomfort	0,091	0,085	-0,064	0,050	-0,041
Ichki nazorat	0,079	-0,100	-0,103	-0,072	-0,098
Tashqi nazorat	-0,010	0,025	-0,161**	-0,180**	0,056
Ustuvorlik	-0,126*	0,001	-0,096	0,081	-0,063
Ergashuvchanlik	0,006	-0,160**	-0,268**	0,057	-0,083
Eskapizm (muammodan qochish)	-0,041	-0,007	0,052	0,154**	0,054

Izoh: ** $p \leq 0,01$, * $p \leq 0,05$

Olingan natijalardan ko‘rinib turibdiki, uyushmagan yoshlardagi moslashganlik kasbiy imkoniyatlarni ro‘yobga chiqarish ($r=0,117$; $p \leq 0,05$), o‘zini qabul qilmaslik kasbiy imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish ($r=0,182$; $p \leq 0,01$), eskapizm kasbiy imkoniyatlarni ro‘yobga chiqarish ($r=0,154$; $p \leq 0,01$) bilan ijobiy, moslashmaganlik o‘zini-o‘zi qaror toptirish va faollashtirish ($r=-0,114$; $p \leq 0,05$), o‘zini qabul qilmaslik ijtimoiy faollik ($r=-0,132$; $p \leq 0,05$), emosional komfort ijtimoiy faollik ($r=-0,155$; $p \leq 0,01$), tashqi nazorat o‘zini o‘zi kamol toptirish ($r=-0,161$; $p \leq 0,01$) va kasbiy imkoniyatlarini

ro'yobga chiqarish ($r=-0,180$; $p\leq 0,01$), ustuvorlik ijtimoiy faollik ($r=-0,126$; $p\leq 0,05$), ergashuvchanlik empatiya ($r=-0,160$; $p\leq 0,01$), o'zini o'zi kamol toptirish ($r=-0,268$; $p\leq 0,01$) bilan teskari ahamiyatli bog'lanishlarga ega ekanligi aniqlandi. Qolgan mezonlar orasida ahamiyatli bog'lanishlar kuzatilmagan.

Uyushmagan yoshlardagi moslashganlik darajasi ularning “mavsumiy” yoki “kunlik” ishlar bilan yoki hunarmandchilikka oid tadbirkorlik bilan o'zini-o'zi band qilganligida ko'rinadi. Mazkur jarayonda uyushmagan yoshlarning ijtimoiy muhitga integrasiyasi va jamiyatga moslashuvi bevosita kasbiy imkoniyatlarini, salohiyatini ro'yobga chiqarishga urinishi bilan belgilanadi. Uyushmagan yoshlarning vaqtinchalik o'zini-o'zi ish bilan band qilishi ularning kasbiy qobiliyatlarini amalga oshirishga imkon beruvchi hayotiy strategiyadir. Shaxsning o'z kasbiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga urinishi uni o'z ustida ishlashga, kasbiy adaptasiyasini kuchayishiga va shu orqali jamiyatga integrasiyasini yuzaga chiqishiga olib keladi.

Uyushmagan yoshlardagi dezadaptasiyaning kuchli ifodalanishi ularning o'zini o'zi kamol toptirish va faollashtirish ehtiyojini pasayishiga olib keladi. Bu esa uyushmagan yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashishdagi qiyinchiliklari, yangi vaziyatlarda atrofdagilar bilan muloqot qilish ko'nikmasining yetishmasligidan o'z dunyosiga “qamalib olishi”, ijtimoiy munosabatlardan qochishga intilishi, agressivlik, emosional noturg'unlikning kuchliligini anglatadi. Mazkur jihatlar uyushmagan yoshlarda o'z ustida ishlashga, o'zligini rivojlantirishga psixologik to'siq vazifasini bajaradi. Chunki, ijtimoiy muhitga integrasiyalashish uchun kerakli kompetensiyalarning yetishmasligi, adaptiv xususiyatlarni shakllanmaganligi uyushmagan yoshlarni o'zini faollashtirish undovchi ehtiyojlarni tormozlanishiga olib keladi. Natijada uyushmagan yoshlar “menga hech kim tegmasa” bo'ldi degan fikrlarda o'zi uchun yaratib olgan destruktiv dunyosiga “kirib oladi”. Bu esa bevosita ularni ijtimoiy voqelik bilan bog'liq ko'nikmalarini susayishiga olib keladi. Shu boisdan, ikki mezon orasida salbiy bog'lanishlar aniqlangan.

Natijalarimizdagi ahamiyatli bog'lanishlarga ega bo'lgan navbatdagi mezon uyushmagan yoshlarning o'zini o'zi qabul qilmaslikdir. O'zini o'zi qabul qilmaslik shaxsning o'z shaxsini, o'zidagi mavjud xususiyatlarni, xulq-atvorini qabul qilmaslik, o'z “Men”iga nisbatan salbiy emosional munosabat, o'z shaxsiga nisbatan qadrsiz munosabat, o'z-o'ziga noadekvat baho bilan bog'liq holatdir. Uyushmagan yoshlarning o'zini qabul qilmasligi ularning o'ziga va tanasiga qadrsiz munosabati bilan belgilanadi. Natijada yoshlar o'zini tartiblash, biror-bir ishga jalb qilishga urinmaydilar, o'zlaridan “ko'ngillari to'lmay”, doimiy tanqidiy munosabatda bo'ladilar. Bu esa ularning ijtimoiy faollik darajasini pasayishiga olib keladi. Natijada uyushmagan yoshlarning ijtimoiy faolliqi reaktivlik bilan almashadi. Bu esa ularning jamiyatda ijtimoiy me'yorlarni anglashidagi, atrofdagilarning ijtimoiy kutuvlariga moslashishga intilishiga nisbatan sovuqqonlikni yuzaga keltiradi. Bunda uyushmagan yoshlar ijtimoiy me'yorlarni anglab harakatlanish o'rniga o'ziga bo'lgan nafrat hisobidan endiktiv harakatlarni sodir eta boshlaydilar. Shu boisdan, ikki mezon orasida salbiy bog'lanishlar kuzatilgan. Natijalardagi qiziq holat uyushmagan yoshlarning o'zini qabul qila olmasligining kasbiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarishga intilish strategiyasi bilan ijobiy bog'lanishga egaligidadir. Aslida o'ziga nisbatan qadrsiz muunosabatda bo'ladigan, “o'z Men” ini hurmat qilmaydigan shaxsning kasbiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga intilishini ikki holat bilan izohlash mumkin. Birinchisi, o'zini “noshud” deb hisoblaydigan, o'z shaxsini qadrlamaydigan uyushmagan yoshlar atrofdagilar oldida o'z ijtimoiy mavqeini barqarorlashtirishning yagona yo'li sifatida kasbiy faoliyatdagi muvaffaqiyatda deb bilishidadir. Bu esa ularning ich-ichidan o'zini anglashni boshlaganini anglatadi. Ikkinchidan, uyushmagan yoshlarning natijalaridagi bu holat o'z Menini himoyalashning o'ziga xos ko'rinishi sifatida yuzaga chiqmoqda. Shu boisdan, mazkur mezonlar orasida ijobiy bog'lanishlar aniqlangan.

Uyushmagan yoshlarning ijtimoiy moslashganlik darajasini bildiruvchi navbatdagi mezon emosional komfort bo'lib, u ijtimoiy faollik bilan teskari bog'lanishlarga ega bo'lgan. Uyushmagan yoshlardagi emosional komfort ichki xotirjamlik, emosional barqarorlik bilan belgilansa, ijtimoiy faollikni kuchaytirishi lozim edi. Biroq, uyushmagan yoshlarda emosional komfort shaxsning o'zi uchun “qulay va dahlsiz hududni yaratib olishi”ga intilishi bilan bog'liq bo'lganligi bois, ulardagi ijtimoiy faollik normativ darajadan keyingisiga o'tmaydi. Bunda uyushmagan yoshlar ijtimoiy

me'yorlarga moslashgandek taassurot qoldirish uchun o'zining shaxsiy hududidan chiqmaydi. Natijada esa o'zi xotirjam, hech kim bilan nizolashmaydi, deyarli kam muloqot qiladi. Bu esa hayotning o'zi uchun qulay strategiyasi hisoblanadi. Shu boisdan, ikki mezon orasida salbiy bog'lanishlar kuzatilgan.

Navbatdagi mezon tashqi nazorat shaxsning o'zini o'zi kamol toptirish va faollashtirish hamda kasbiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish bilan bog'liq hayotiy strategiyasi bilan teskari bog'lanishga ega bo'lgan. Uyushmagan yoshlardagi tashqi nazoratning kuchliligi ularning ijtimoiy muhit bilan nizolaridan kelib chiqadi. Chunki, atrofdagilar ularni xulq-atvorini nazorat qilishga, ularni "to'g'ri yo'lga solishga" urinar ekan o'z o'zidan ichki va tashqi nizolarni kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Uyushmagan yoshlar doimiy tashqi nazoratni, bosimni, tanqidni his qilganliklari uchun ham o'z ustilarida ishlashga urinmaydilar. Chunki ularning hayot yo'lini o'zining tanqidiy ko'rsatmalari bilan yo'naltirib turuvchi insonlarning borligi ularda o'zini-o'zi faollashtirishga urinmaydilar. Shaxsning o'zini faolashtirishi uchun iroda kuchi va ichki resurslar muhim ahamiyatga ega. Uyushmagan yoshlarda ichki resurslar mavjud bo'lishiga qaramay ular tashqi nazoratning kuchliligi hisobiga o'zini faollashtirish ehtiyojini tormozlanishi kuzatiladi. O'z ustida ishlashga intilmaydigan yoshlarda kasbiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarishga intilish ham passiv pozitsiyaga o'tib oladi. Bu esa uyushmagan yoshlarning o'z ustida ishlamasligi, o'zini faollashtirmasligi bilan bog'liq ravishda o'z kasbiy imkoniyatlarini ko'rib chiqishni hamda mavjud layoqatini ro'yobga chiqarish uchun o'z ustida ishlashga bo'lgan ehtiyojini ham tashqi nazoratning salbiy ta'siri natijasida pasayishiga olib keladi. Shu boisdan, mazkur mezonlar orasida salbiy bog'lanishlar kuzatilgan.

Uyushmagan yoshlardagi destruktiv va zolimona ko'rinishdagi ustuvorlikka, odamlarga ta'sir etishga, ularni boshqarishga, hukmronlikka intilishi shaxslararo munosabatlarda nizolarni, shaxs xatti-harakatlarida agressivlikni kuchayishi bilan bog'liqdir. Bu jarayon esa bevosita ularning ijtimoiy faolligini pasayishiga olib keladi. Aslida shaxsning ijtimoiy faoligi ijtimoiy me'yorlarni anglashida, o'z ijodiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishida kuzatiladi. Bu holatda esa uyushmagan yoshlar o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, ijtimoiy faolligini reaktiv darajada amalga oshiradi. Buning asosiy sababi uyushmagan yoshlarning ustuvorlikka, hukmronlikka bo'lgan intilishi reaktiv darajada namoyon bo'lganligi bo'is, u ko'proq agressivlik, zolimonalik, jahldorlik ko'rinishida yuzaga chiqadi. Shu boisdan, mazkur mezonlar orasida salbiy bog'lanishlar kuzatilgan. Bu esa o'z navbatida uyushmagan yoshlarning ijtimoiy munosabatlarga moslashishini, jamiyatga integratsiyasini qiyinlashishiga olib kelmoqda.

Uyushmagan yoshlarning ergashuvchanlik yorqin ifodalangan qatlamida o'zgalarning fikri bilan harakatlanish kuchli bo'lib, bu holat empatiya va o'zini o'zi kamol toptirish va faollashtirishning pasayishiga olib kelmoqda. Mazkur vaziyatda uyushmagan yoshlar o'zgalarning fikri bilan harakatlanganligi bo'is, atrofdagilarini kechinmalarini tushunmaydi, anglamaydi faqatgina yonidagi inson nima qilish kerakligini aytsa, shuni bajaradi. Bu esa ularning kechinmalarini tahlil qilish, tushunish ko'nikmasini pasayishiga sabab bo'ladi. Uyushmagan yoshlarda empatiya, birovning dardini his qilish, kechinmalarini idrok qilish ko'nikmasining pastligi bevosita ijtimoiy kompetensiyalarning yetishmasligidandir. Ijtimoiy kompetensiyalarning yetarlicha shakllanmaganligi ularda o'z ustida ishlash, o'zini rivojlantirish ko'nikmasini pasayishiga sabab bo'ladi. Odatda bu toifa yoshlar o'zini shaxs sifatidagi muammolari nimada ekanligi tushunsa ham ularni mustaqil bartaraf etishga urinmaydilar. Shu boisdan, bu toifa uyushmagan yoshlar "nima deyilsa" shunigina amalga oshirganliklari bo'is, insonlarni kechinmalari bilan qiziqmaydilar va o'z hislarini ham tushunmaydilar. Shu boisdan ham ijtimoiy identifikatsiya yuzaga chiqmaydi va insonning o'z ustida ishlash, ijtimoiy munosabatlarda o'zini faollashtirish, shaxslararo muloqotga moslashish ko'nikmasini sust namoyon bo'ladi. Mazkur hoolatlar shaxsdagi ergashuvchanlikning empatiya va o'zini o'zi faollashtirish strategiyasi bilan salbiy bog'lanishlarni keltirib chiqargan.

Uyushmagan yoshlardagi eskapizm, ya'ni muammodan qochishning kasbiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish bilan ijobiy bog'lanishi aniqlangan. Mazkur holat yoshlar o'zlarini atroflarida sodir bo'layotgan muammolardan qichishning yagona yo'li sifatida kasbiy shakllanish, kasbiy faoliyatga yo'nalish va shu orqali o'z ichki salohiyatini ro'yobga chiqarish deb hisoblayaptilar. Bunda bir tomondan yoshlarning kasbiy faoliyat bilan band bo'lishga intilishlari yaxshi. Ikkinchi tomondan

esa, ijtimoiy adaptasiyadagi muammolarini faqat kasbiy sohadagi o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish bilangina hal qilib bo‘lmasligini, hayot strategiyasi to‘g‘ri tanlash bilan bir qatorda zaruriy ijtimoiy ko‘nikmalarni ham shakllanishiga erishishlari muhimligini ham tushunishlari lozim. Aslida bu holat uyushmagan yoshlarning bir qadar o‘zlaridagi holatni o‘zgaritirishga intilishlarini anglatadi. Shu boisdan, ikki mezon orasida ijobiy bog‘lanishlar kuzatilgan.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, uyushmagan yoshlarning o‘z hayotiy strategiyalarini anglaganlik darajasi ularning ijtimoiy moslashganligini ham belgilab beradi. Xususan, uyushmagan yoshlarning ijtimoiy moslashishini kuchaytirishda quyidagi hayot strategiyalarini konstruktiv namoyon bo‘lishiga erishish muhimdir:

- Shaxsdagi ijtimoiy faollikning reaktivlikdan shaxsiy ijodiylik darajasiga transformasiyalanishi orqali uyushmagan yoshlarning o‘zini o‘zi qabul qilishiga, emosional komfortni kuchayishiga va liderlik sifatlarini shakllanishiga erishish;

- Shaxslararo munosabatlarda insonning kechinmalarini anglash, tushunish, hissiy identifikasiyani kuchayishiga erishish orqali uyushmagan yoshlarning muloqotda o‘z pozitsiyasi, mustqil fikri, o‘z qarashlariga nisbatan qadrlil yondashuvning shakllanishiga erishish;

- Uyushmagan yoshlarning o‘zini o‘zi faollashtirishga qaratilgan hayotiy strategiyasini konstruktiv kursda namoyon bo‘lishiga erishish orqali ularning ijtimoiy moslashganlik darajasini ortishiga va tashqi nazorat hamda ergashuvchanlik, tobelikni pasayishiga, mustaqil fikrlashni kuchayishiga erishish;

- Uyushmagan yoshlarda kasbiy imkoniyatlarini anglash, ularni ro‘yobga chiqarishdagi rasional qarorlarni qabul qilish ko‘nikmasining shakllanishi orqali ularning ijtimoiy muhitga integrasiyasini ta‘minlash, tashqi nazoratni ichki lokus nazoratga transformasiyalanishiga, eskapizmning “muammoni hal qilishga” intilish strategiyasi darajasiga almashinishiga erishish mumkin. .

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi «2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida» gi PF–60-sonli Farmoni.
2. Gerodot. Istoriya v 9 kn. / Per., predisl. i ukazatel F. G. Mimonenko. V 2 t. M., 1885-1886.
3. Sobitaliyev M. 565 Luqmoni Hakim o‘g‘itlari va aforizmlar. – T. Adabiyot uchqunlari, 2017. 128-b.
4. Forobiy Fozil odamlar shahri. Tanlangan asarlar. – T.: A.Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti. 2003. B. 45-46.



Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy kommunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrda №1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi,
Buxoro shahri Alpomish ko‘chasi, 9-uy
Elektron manzil: aspec.uz
Telegram raqami: -998 (91) 245-46-66

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy-metodik jurnal.
Buxoro, 2026. № 4-Son.